

МЕЂУНАРОДНА ГОДИНА ЖЕНА – ОУН 1975. У ФОНДОВИМА АРХИВА ЈУГОСЛАВИЈЕ

Апстракт: У чланку је представљен историјат Међународне године жена (МГЖ). На основу докумената Архива Југославије – превасходно фондова Савезни комитет за рад и запошљавање (АЈ, 577) и Савезни комитет за рад, здравство и социјалну заштиту (АЈ, 578) – приказан је рад Југословенског одбора за МГЖ – ОУН 1975. и Међуресурске радне групе за Декаду ОУН за жене. Осим тога, коришћена су архивска документа из фонда Савезни комитет за здравство и социјалну заштиту (АЈ, 582).

Кључне речи: *Међународна година жена, Југословенски одбор за МГЖ, Светска конференција МГЖ, Декларација Мексико 1975, Декада ОУН за жене*

„THE GREATEST CONSCIOUSNESS-RAISING EVENT IN HISTORY“²

Генерална скупштина Организације уједињених народа (ОУН) је 18. децембра 1972. резолуцијом 3010 (XXVII) 1975. годину прогласила за Међународну годину жена. Централна тема била је равноправност, развој и мир.³ У Мексико Ситију (Mexico City) одржана је од 19. јуна до 2. јула 1975. године Светска конференција МГЖ, на којој је учествовало преко 1000 делегата.⁴ Представници влада целог света састали су се, под окриљем УН, да по први пут разговарају о женском питању. Тако је конференција у Мексику отворила неочекивано нови простор за разговор у Хладном рату супротстављених великих сила.⁵

¹ научна сарадница/архивисткиња, svetlana.s@arhivyu.rs

² Jocelyn Olcott, *International Women's Year: The Greatest Consciousness-Raising Event in History*, Oxford, 2017, 5-6.

³ *Program Jugoslovenskog odbora za Međunarodnu godinu žena – OUN – 1975, Žena danas* 274, 1975, 11.

⁴ Делегације 133 владе, 10 међувладиних тела, 23 органа и специјализованих агенција ОУН, 8 ослободилачких покрета и 113 невладиних организација. Архив Југославије (АЈ), Савезни комитет за здравство и социјалну заштиту (582), фасцикла 22, јединица описа 51, Југословенски одбор за МГЖ, 4 (август-септембар 1975), 2. Упореди: Sekretariat za informacije Skupštine SFRJ, *Enakopravnost, razvoj, mir. Izabrani dokumenti Združenih narodov, sprejeti v mednarodnemu letu žensk – 1975*, Beograd, 1977.

⁵ Kristen Ghodsee, *Rethinking State Socialist Mass Women's Organizations. The Committee of the Bulgarian Women's Movement and the United Nations Decade for Women 1975–1985*, *Journal of Women's History*, (24)4, Winter 2012, 49.

На дневном реду нашло се питање укидања дискриминације на родној основи, укључивања жена у што већем броју у јачање међународног мира и искорењивање расизма, апартејда, стране доминације и присвајања територија путем силе. Отворено је и питање интеграције жена, као равноправних партнера са мушкарцима, у развојне процесе.⁶

На Конференцији је усвојена Декларација о равноправности жена и њиховом доприносу развоју и миру.⁷ Донесен је Светски план акције⁸ – основни акциони документ који говори о потреби промене општих економских и политичких односа у свету и у појединим земљама и који предлаже могуће нужне акције и мере за унапређење положаја жена.⁹

Усвојене су 34 резолуције. Неколико њих квалификују се као политичке, јер су дотичале питање статуса жена у Јужној Африци под апартејдом, у Намибији за време борбе за независност од Јужноафричке Републике и Јужној Родезији под међународним ембаргом, након једностраног проглашења независности. Једна резолуција се односила на статус жена у Чилеу за време диктатуре Аугуста Пиночеа (*Pinochet*), а друга се дотичала питања палестинских и арапских жена. Овој групи припадају, такође, резолуције о питању правног статуса Панамског канала и помоћи вијетнамском народу након повлачења САД и завршетка рата у априлу 1975, као и резолуција о учешћу жена у јачању међународног мира и сигурности, те у борби против колонијализма, расне дискриминације и стране доминације.¹⁰ Остале резолуције бавиле су се разним проблемима жена.

ХЛАДНИ РАТ, ФЕМИНИЗАМ И УН

Како је током Хладног рата и блоковске поделе света дошло до проглашења 1975. године за МГЖ? И поред дугогодишње борбе за равноправност, жене су се средином седамдесетих суочавале са бројним економским, законским и културним ограничењима. У земљама западне демократије излазак из кућне сфере и улоге домаћице значио је суочавање са дискриминацијом на тржишту рада (са разликом у зарадама у корист мушкараца, сексуалним узнемиравањем и другим невидљивим зидовима), док су у земљама у развоју (ЗУР) сиромаштво, колонијализам и патријархалне традиције доприносили задржавању жена у, пре свега економски, подређеном положају. Чак су и у социјалистичким земљама, у којима је „женско питање“ наводно било решено укидањем приватне својине и њиховом инкорпорацијом у радништво, жене биле под двоструким теретом – кућног рада и запослења.¹¹

⁶ AJ, 582-22-51, Jugoslovenski odbor za MGŽ, 3.

⁷ *Declaration of Mexico on the Equality of Women and their Contribution to Development and Peace* – основни политички документ о начелима и условима у свету и свакој земљи да би људи оба пола живели у достојанству, слободи, правди и просперитету

⁸ *World Plan of Action for the Implementation of the Objectives of the International Women's Year*.

⁹ AJ, 582-22-51, Jugoslovenski odbor za MGŽ, 4.

¹⁰ AJ, 582-22-51, Jugoslovenski odbor za MGŽ, 4.

¹¹ Kristen Ghodsee, *Second World, Second Sex – Socialist Women's Activism and Global*

Сарадња Конференције за друштвену активност жена Југославије са Међународном демократском федерацијом жена (Women's International Democratic Federation – WIDF): представнице Федерације у Београду, 6. 9. 1965. (AJ-112-16188-1)

На састанку Комисије УН за статус жена¹² почетком 1972. године, представнице Међународне демократске федерације жена,¹³ која је обухватала жене из социјалистичких земаља тзв. Источног блока, убедили су групу делегата да поднесу Генералној скупштини предлог за проглашење 1975. за МГЖ.¹⁴ Женски активисти из социјалистичких земаља, попут совјетске космонауткиње и политичарке Валентине Терешкове или Елене Лагдинове, најмлађе бугарске партизанке, биле су тада водећи гласови у УН.¹⁵

У Југославији¹⁶ је Савезна влада¹⁷ на предлог Председништва ССРНЈ¹⁸ на својој седници од 15. фебруара 1975. године образовала Југословенски одбор за МГЖ. За председницу је именована Вида Томшич (1913–1998), чланица Председништва СР Словеније, ЦК СКЈ¹⁹ и Савета федерације. У Одбор је именовано још 35 чланова из редова СИБ и Скупштине СФРЈ, те других савезних и републичких/покрајинских органа и организација Федерације.²⁰ Задатак

Solidarity during the Cold War, Durham & London 2019, 3.

¹² UN's Commission on the Status of Women – CSW osnovana 1947.

¹³ Women's International Democratic Federation – WIDF је основан је након Другог светског рата, са фокусом на разоружању и деколонијализацији. Између 1945. и –1969. одржано је шест конгреса. Ови међународни скупови били су инструмент за формирање јаке глобалне мреже жена, боркиња за једнакост полова, мир и развој, к. Као и за успостављање веза жена из Источног блока те земаља Латинске Америке, Африке и Азије. К. Ghodsee, *Rethinking State Socialist Mass Women's Organizations*, 52.

¹⁴ Опширније види: J. Olcott, *International Women's Year*, 19.

¹⁵ Укључујући *Chibesa Kankasa* и *Lily Monze* из Замбије. К. Godsee, *Second World, Second Sex*, 2.

¹⁶ Социјалистичка Федеративна Република Југославија – СФРЈ

¹⁷ Савезно извршно веће – СИБ

¹⁸ Socijalistički savez radnog naroda Jugoslavije – društveno-politička organizacija. AJ, Савезни комитет за рад и запошљавање (577), 36-57 Generalnom sekretaru SIV od 11. decembra 1974.

¹⁹ Централни комитет Савеза комуниста Југославије

²⁰ Зора Томич, председница Савезног комитета за здравство и социјалну заштиту, Мара Радић, председница Савезног комитета за инвалидска и борацка питања, Лазар Мојсов, заменик савезног секретара за иностране послове, Перо Ивачић, директор ТАНЈУГ, др Сиди Марјановић, председница Комисије за сарадњу са УНЕСКО, публицисткиња Јара Рибникар, новинарка Дара Јанековић, Васка Дуганова и Перка Виторовић, председница и чланица Председништва Конференције за друштвену активност жена Југославије, Хајра

Југословенског одбора био је да организује и координира активности у вези са обележавањем МГЖ. На првој седници од 5. марта 1975. Одбор се упознао са основним документима ОУН о МГЖ и програмом Конференције за друштвену активност жена Југославије.²¹ Припремљен је Предлог мера за унапређење друштвеног положаја жена у земљи, као и за даљи допринос међународној активности у УН и у Покрету несврстаних земаља.²²

Према сведочењу једне активисткиње из Индије, Вида Томшић²³ је играла значајну улогу за време Декаде ОУН за жене не само у оквирима СФРЈ, већ и шире.²⁴ Данас је њено деловање на светској сцени потпуно заборављено. Српска историографија се недовољно бави темама у вези са женским активизмом у ФНРЈ/СФРЈ, након укидања АФЖЈ 1953. године. Пажња истраживачица усмерена је углавном на прву феминистичку конференцију „Друг/ца жена. Женско питање – нови приступ“ одржану крајем октобра 1978. године у Београду, те на женски

Седница чланица Југословенског одбора за МГЖ и Председништва Конференције за питања друштвеног положаја жена Југославије под председништвом Вида Томшић, Палата федерације, Београд, 16. 10. 1975. (АЈ-112- 27796-2)

9

Марјановић, председница Републичке конференције за друштвену активност жена БиХ, Ида Сабо, чланица Савета федерације и потпредседница Покрајинског одбора СУБНОР Војводине итд. *Jugoslovenski odbor za Međunarodnu godinu žena – OUN 1975, Žena danas* 274/1975, 20-21.

²¹ После укидања Антифашистичког фронта жена Југославије – АФЖЈ, формиран је Савез женских друштава Југославије. Из њега је изникла Конференција за друштвену активност жена 1961. године. На Другој скупштини 1969. године, према Неди Божиновић, промењена су правила и укинута последњи остаци самосталности у раду жена. Конференција остаје специфична друштвена трибина, али искључиво као облик рада ССРПЈ за праћење, проучавање и решавање проблема повезаних са друштвеним и економским положајем жене. Опширније види у: Neda Božinović, *Žensko pitanje u Srbiji u XIX i XX veku*, Beograd 1996, 161-196.

²² АЈ, 577-36-57 Program aktivnosti Jugoslovenskog odbora za Međunarodnu godinu žena – OUN 1975, Beograd, mart 1975, 1; *Program Jugoslovenskog odbora za MGŽ*, 10.

²³ Правница, учесница 5. земаљске конференције КПЈ у Загребу 1940. године (изабрана за чланицу ЦК КПЈ), учесница НОБ, председница АФЖЈ, обављала разне функције у СФРЈ.

²⁴ Деваки Јаин, економисткиња за развој из Индије, одала је почаст Види Томшић на Беркширској конференцији историчарки на Универзитету Масачусетс (*Massachusetts*) 2011. године речима: „I know that Vida is not in your pantheon of goddesses, but she certainly is in mine“. K. Ghodsee, *Second World, Second Sex*, 11, 251 (фуснота 29). Упореди: Chiara Bonfiglioli, *The first UN World Conference on Women (1975) as a Cold War Encounter: Recovering Anti-Imperialist, Non-Aligned and Socialist Genealogies*, *Filozofija i društvo* XXVII (3), 2016, 532-538.

Симбол МГЖ, дизајнерке Valerie Pettis, представља тежњу за миром и равноправношћу мушкарца и жена

активизам у годинама распада социјалистичке Југославије. У анализама споменуте конференције не узимају се у обзир активности везане за МГЖ, односно Декаду ОУН за жене, већ се она искључиво гледа у контексту студентских покрета 1968, другог таласа феминистичког покрета итд.²⁵

Сећање на допринос активисткиња из Источне Европе избрисано је после пада Берлинског зида. На Четвртој светској конференцији жена у Пекингу у септембру 1996. обележена је двадесетогодишњица конференције у Мексику, али су учеснице које су иницирале окупљање 1975. намерно искључене из дискусије.²⁶ У издању из 2004. године, у коме су публиковани аутобиографски есеји 27 протагонисткиња Декаде УН за жене, ниједан није потекао из пера активисткиња из некадашњег Источног блока.

Научници са енглеског говорног подручја такође су игнорисали допринос жена из социјалистичког блока. Штавише, појединци су покушали да заслуге за проглашење МГЖ припишу Сједињеним Америчким Државама.²⁷ Према истраживању Кристен Годси (Ghodsee), феминисткиње из САД

перципирале су себе као вође женског покрета. За време Декаде УН за жене то њихово уверење довеле су у питање активисткиње из социјалистичких земаља својом антикапиталистичком реториком и својим погледом на суштину „женског питања“. Жене из Источног блока биле су врло успешне и у мобилизацији жена ЗУР и шириле су утицај преко институција УН (између осталог преко Комисије за статус жена). Та два типа феминизма – амерички либерални феминизам и феминизам жена из средње и источне Европе – настала су и развила се независно један од другог, према мишљењу Годсијеве. Супериорни став овог последњег почивао је и на чињеници да је у социјалистичком блоку већи број жена партиципирало на тржишту рада и да је њихов правни положај био бољи него у земљама Западног блока.²⁸

²⁵ Види: Вера Гудац Додић, *Конференција 'Друг-ца жена. Женско питање – нови приступ'?* Транснационална секвенца у историји феминистичког покрета у Југославији, у: „Традиција и трансформација. Транснационална искуства југословенске историје“, Институт за новију историју Србије, Београд 2019, 246.

²⁶ Исто, 1.

²⁷ K. Ghodsee, *Rethinking State Socialist Mass Women's Organizations*, 50-51.

²⁸ Завршетак Хладног рата у корист капиталистичких земаља дао је америчким феминисткињама предност унутар међународног покрета. Млађе генерације западних активисткиња добиле су после 1989. прилику да подучавају „феминизму“ жене из некадашњег Источног блока. Поред тога, западни феминистички концепти превагнули су приликом обликовања Акционог плана Европске Уније за родну равноправност. Он се фокусира углавном на дискриминацију у политици запошљавања и правна ограничења,

ДЕКАДА ОУН ЗА ЖЕНЕ

У току 1975. године проглашена је Декада ОУН за жене: равноправност, развој и мир (1976–1985). За то време одржане су међународне конференције жена у Копенхагену (Copenhagen) 1980.²⁹ и Најробију (Nairobi) 1985. године. Представнице западних земаља залагале су се углавном за равноправност жена на пољу законодавства и запошљавања, док су активисткиње из социјалистичких земаља наглашавале да је тај циљ неостварив у свету пуном социјалних неправди, расизма, колонијализма, неразвијености и рата. На конференцији у Мексику, као и у Данској, америчка делегација се противила „политизираним“ резолуцијама (осуди америчке интервенције у Вијетнаму, стављањем у исти параграф ционизма и расизма и сл.). Конференција у Најробију одржана је у другачијој геополитичкој клими, после избора Роналда Регана (Regan) за председника и конзервативног политичког заокрета у САД, односно непопуларне совјетске интервенције у Авганистану.³⁰

251

Ипак, до 1985. бројне жене из ЗУР пригрлиле су идеју да је феминистичка борба уско повезана са питањем националне и економске независности.³¹ Све три конференције – у Мексику Ситију, Копенхагену и Најробију – присилиле су националне владе да издвоје ресурсе за доношење нових законских решења (нарочито у погледу наслеђивања, старатељства над децом и држављанства), као и других мера за побољшање положаја жена.³²

Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена (тзв. Женска конвенција),³³ која је усвојена на Генералној скупштини УН 18. децембра 1979. године, може се сматрати за једну од тих мера. Она је експлицитно заштитила женска репродуктивна права и дала платформу нацијама да се ефикасније одупру културним нормама и праксама којима су жене у јавном и приватном животу држане у подређеном положају. Југославија је Повељу ратификовала 1981. године.³⁴

Југословенска Међуресурска радна група формирана је 1. септембра 1977. године. За председницу је именована Зора Томич (1929–2021), чланица СИБ и председница Савезног комитета за здравство и социјалну заштиту.³⁵ После реорга-

а мање на економске узроке друштвене и политичке маргинализације жена. Kristen Ghodsee, *Revisiting the United Nations decade for women: feminism, capitalism and Cold War politics in the international women's movement*, Women's Studies International Forum 33, 2010, 3-6, 10.

²⁹ Планирано је да буде одржана у Техерану, али је због Исламске револуције 1979. конференција одржана у Данској. (Исто, 6)

³⁰ Америчка администрација је била интензивније involvirana у припреме конференције, судељовала је, као saveznik Кеније, у трошковима njenog одржања. (Исто, 7-9)

³¹ K. Ghodsee, *Rethinking State Socialist Mass Women's Organizations*, 49-50.

³² K. Ghodsee, *Second World, Second Sex*, 3-4.

³³ Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women – CEDAW.

³⁴ *Zakon o ratifikaciji Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena*, Službeni list SFRJ 11, 1981. https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_ratifikaciji_konvencije_o_elimisanju_svih_oblika_diskriminacije_zena.html (приступљено 6. септембра 2021)

³⁵ Група је састављена од представника савезних органа управе и савезних организација, република и аутономних покрајина, друштвено-политичких и друштвених организација,

низације савезне управе, маја 1978. године дошло је до спајања Савезног комитета за здравство и социјалну заштиту и Савезног комитета за рад и запошљавање, то јест формирања Савезног комитета за рад, здравство и социјалну заштиту. Међуресурска група наставила је рад при овом Комитету, а за председницу је именована Мила Ђорђић, заменица председника Савезног комитета за рад, здравство и социјалну заштиту.

Ова радна група образована је са задатком да координира активности на остваривању одлука Светске конференције МГЖ у Мексико Ситију, те циљева Декаде ОУН за жене. На националном плану подузимане су мере за унапређивање положаја жена у области запошљавања,³⁶ образовања,³⁷ заштите материнства и планирања породице,³⁸ породичног законодавства, друштвене бриге о деци, становања и подруштвљавања послова у домаћинству, политичког одлучивања (укључености у процес)³⁹ и третмана жена у средствима јавног информисања.⁴⁰

Међуресурска радна група координисала је и припреме за учешће Југосла-

друштвених и научних радника, представника институција (Међународног центра за управљање предузећима у јавној својини из Љубљане). АЈ, 578-50-87, Ређење о образовању Међуресурске радне групе.

³⁶ Истраживање историчарке Иване Добривојевић показује да упркос континуираном порасту запослених жена до половине шездесетих није дошло до битне промене представе о запосленој жени: раднице су нерадо слане на стручно усавршавање, предузећа су оклевала да стипендирају студенткиње због уверења да потенцијална удаја и добијање детета значи напуштање посла. Жене су биле прве на удару и приликом отпуштања. Број жена на руководећим местима био је занемарљив. Ivana Dobrivojević, *Planiranje porodice u Jugoslaviji 1945–1974*, Istorija 20. veka, 2/216, 84.

³⁷ Половином шездесетих део девојчица још увек није био обухваћен редовним школовањем или је напуштао школу пре завршетка осмог разреда. У неким крајевима, попут Косова, Санџака, Босне, Црне Горе и јужне Србије, образовање девојчица је сматрано неважним. (Исто)

³⁸ Према неким проценама у Југославији се између 1950. и 1968. родило око 700.000 деце изван брака. Положај самохраних мајки био је тежак, осуђиване су од стране своје средине, трудне средњошколке су избациване из школа, у неким крајевима забележена су самоубиства због нежељене трудноће. Управе предузећа и синдикати нису имали слуха за неудате мајке, већ су их истеривали са посла. Број илегалних побачаја је порастао, па је шездесетих година дошло до постепене либерализације абортуса. То је произвело пак да су абортуси имали размере епидемије. Током 1961. године на нивоу целе земље на један порођај је долазило 1,33 абортуса (у Србији и Хрватској 2,5–3 абортуса на један порођај). Абортус је постао основни метод за планирање породице. Млади људи су и почетком седамдесетих били недовољно сексуално едуковани, а број нежељених трудноћа и полно преносивих болести је и даље растао. (Исто, 85-89, 94)

³⁹ Удео жена у укупном броју делегата по републикама и покрајинама кретао се 1974. године између 12,2 и 34%. Зависно је од економске развијености појединих република/ покрајина. АЈ, 577-57-36 Запошљавање и заштита жена у удруженом раду. О том питању види и: Вера Гудац Додић, *Жена у социјализму: положај жене у Србији у другој половини 20. века*, Београд 2006, 157-167.

⁴⁰ АЈ, Савезни комитет за рад, здравство и социјалну заштиту (578), 51-89, Odgovori na upitnik Centra za socijalni razvoj i humanitarna pitanja o sprovođenju Programa akcije za Drugu polovinu Dekade UN za žene.

вије на скуповима у систему ОУН и Покрета несврстаности, који се односе на питања унапређивања положаја и улоге жена. Године 1979. одржана је у Багдаду (Baghdad) посебна Конференција несврстаних земаља (НЗ) и ЗУР о улози жена у развоју.⁴¹ Састанак експерата на високом нивоу из несврстаних и других ЗУР о улози жена у развоју одржан је 1981. године у Хавани (Havana).⁴² Југославија је заступала став да нема „женских проблема“, те да улогу жена у развоју треба посматрати као фундаментално питање развоја, а не само као део мера социјалне политике.⁴³

Декада ОУН за жене пружила је платформу за удруживање и сарадњу жена упркос класним, националним, расним, етничким и верским границама, али и блоковској подели света на капиталистичке и социјалистичке земље те земље у развоју.

О ДОКУМЕНТИМА ЗА МГЖ

Извори за ову тему налазе се у фондовима Архива Југославије – Савезни комитет за рад и запошљавање (АЈ, 577), Савезни комитет за рад, здравство и социјалну заштиту (АЈ, 578) и Савезни комитет за здравство и социјалну заштиту (АЈ, 582).⁴⁴ После доношења Устава 1974. године измењен је и допуњен Закон о организацији и делокругу савезних органа управе и савезних организација. Најважнија новина коју доноси су нови облици савезних органа управе – савезни комитети. Као колегијални органи, они су формирани за управне, стручне и друге послове у областима у којима је требало ускладити рад савезних, републичких и покрајинских органа управе, те самоуправних и других организација и заједница о питањима од заједничког интереса за спровођење јединствене политике. Притом се мисли на области у којима савезни органи управе нису били овлашћени за непосредно извршавање савезних закона, прописа и општих аката.⁴⁵ Савезни комитети за рад и запо-

253

⁴¹ A Special Conference on Woman's Role in the Development of Non-aligned Countries. На почетку скупа дошло је до размимоилажења између појединих делегација око политичких питања која уопште нису била на дневном реду и за која Координациони биро није имао мандат да води расправу. Представник Палестинске ослободилачке организације (ПЛО) је тако, уз подршку арапских земаља, тражио искључење Египта из Покрета несврстаности због потписивања сепаратног мировног уговора са Израелом. Просовјетски оријентисане земље покренуле су питање подршке вијетнамској војној интервенцији у Кампучији и осуде кинеске казнене експедиције против вијетнамске војске. Види: Dragan Bogetić, *Nesvrstanost kroz istoriju. Od ideje do pokreta*, Beograd 2019, 479-481. Упореди: АЈ, 578-50-88 Izveštaj delegacije SFRJ o radu konferencije NZ i ZUR o ulozi žene u razvoju, Bagdad (Irak) 6-13. maja 1979. godine.

⁴² На Петој конференцији шефова држава или влада несврстаних земаља у Коломбу 1976. закључено је, да несврстане земље треба активно да раде на примени одлука усвојених на Конференцији МГЖ. У Покрету несврстаних Југославија је изабрана за једног од координатора у области „жена и развој“. АЈ, 578-50-88 Program rada Međuresorske radne grupe za Dekadu UN za žene za 1979. godinu.

⁴³ АЈ, 578-51-89 Platforma za učesće jugoslovenske delegacije na Sastanku eksperata NZ i ZUR po pitanju uloge žene u razvoju, Havana, od 24. do 27. maja 1981.

⁴⁴ Више о раду и задацима те фондовима АЈ види у прилогу Ивана Хофмана у овом Зборнику.

⁴⁵ Ljubiša Korać, *Organizacija federacije u socijalističkoj Jugoslaviji 1943–1978*, Zagreb 1981,

шљавање и за здравство и социјалну заштиту преузели су надлежности укинутог Секретаријата за рад и социјалну политику (1971–1974).⁴⁶ Новом реорганизацијом савезне управе 1978. године⁴⁷ ова два комитета су укинута, а њихов делокруг преузео је Савезни комитет за рад, здравство и социјалну заштиту (1978–1989) који је 16. маја 1988. преименован у Савезни комитет за рад, здравство и социјалну политику.

Архив Југославије је марта 1992. године преузео документа Савезног комитета за рад, здравство и социјалну заштиту, као и Југословенског одбора за МГЖ који је деловао унутар њега. Укупна количина архивске грађе овог фонда након архивистичке обраде износи 7,5 m. Документа су смештена у 55 фасцикли са 95 јединица описа. Распон година архивске грађе шири је од распона година самог фонда и протеже се од 1975. до 1989. године. Ова разлика резултат је преузимања незавршених предмета од, у претходном пасусу поменутих, комитета. Класификација и систематизација архивске грађе извршене су по принципу слободне провенијенције – облик функције и делатности ствараоца фонда. Основне класификационе групе су:

1. Сарадња са СИБ;
2. Седнице комитета;
3. Седнице колегијума;
4. Радни однос, заштита на раду и расподела дохотка;
5. Југословенска економска емиграција;
6. Социјална политика;
7. Здравствено-еколошка питања;
8. Међународна сарадња у области рада и здравља;
9. Организација и рад комитета и
10. Књиге евиденције.

Документа унутар основне класификационе групе *Међународна сарадња у области рада и здравља* распоређена су на подгрупе по земљама/организацијама: *Билатерална сарадња у области здравства*, *Сарадња са НЗ у области здравства*, *Сарадња са Светском здравственом организацијом (СЗО)*, *Сарадња са Међународном организацијом рада (МОР)* и *Сарадња са ОУН*. Документа која се односе на формирање и активности Међуресурске радне групе, светске конференције Декаде УН за жене у Копенхагену и Најробију, као и на конгрес у Прагу,⁴⁸ те улогу жене у ЗУР, налазе се унутар последње подгрупе *Сарадња са ОУН*. Јединице описа унутар ове подгрупе састављене су по временским одредницама. У питању су различите врсте аката: преписке, решења, записници, публикације, упитници, елаборати, из-

197.

⁴⁶ Лидија Опојевлић Хофман, АЈ-582, *Савезни комитет за здравство и социјалну заштиту 1974–1978, прелиминарна историјска белешка*, Архив Југославије, Београд, 2020.

⁴⁷ Члан 47 Закона о организацији и делокругу савезних органа управе и савезних организација, 1978.

⁴⁸ Светски конгрес жена у организацији МДФЖ под паролом „Равноправност, национална независност и мир“ одржан је у Прагу од 8. до 13. октобра 1981. године. Учествовала и југословенска делегација.

вештаји, расписи, биографије, билтени, резолуције, телеграми, ноте на српскохрватском, словеначком, македонском и енглеском језику.⁴⁹ Издвојили бисмо овде један документ (*Одговоре на упитник о остваривању Светског плана акције*) у коме се каже да су „социјалистичком револуцијом решена темељна питања равноправности свих људи у нашем друштву“, као и да су „постигнути значајни резултати у остваривању равноправности мушкараца и жена“, али и да „поред ових резултата, одређене противречности друштвено-економског развоја, недоследности у спровођењу утврђене политике, историјско наслеђе и др. условљавају одређене тешкоће и заостајања и неповољно се одражавају на материјални и друштвени положај жене“.⁵⁰ Потпуније остваривање равноправности жена, према овом документу, била је „објективна нужност за обезбеђивање укупног друштвеног развоја“.

Један мањи део докумената, који се односи на проглашење МГЖ и формирање Југословенског одбора за њено обележавање, налази се у фонду Савезни комитет за рад и запошљавање (1974–1978). Архив Југославије је марта 1992. године преузео документа овог Комитета заједно са осталим фондовима који су се налазили у Сервису за биротехничке послове савезних органа управе. Укупна количина архивске грађе фонда Савезни комитет за рад и запошљавање, након архивистичке обраде, износи 5,7 м. Документа су смештена у 44 фасцикле са 72 јединице описа. Распон година архивске грађе шири је од распона година самог фонда и протеже се од 1973. до 1978. године. Класификација и систематизација архивске грађе извршене су по принципу слободне провенијенције – облик функције и делатности ствараоца фонда. Основне класификационе групе су:

1. Седнице Савезног комитета за рад и запошљавање;
2. Радни односи и заштита на раду;
3. Расподела дохотка;
4. Запосленост и запошљавање;
5. Југословенска економска емиграција;
6. Социјално осигурање;
7. Међународна сарадња;
8. Организација и рад Савезног комитета за рад и запошљавање и
9. Књиге евиденције.

Документа унутар основне класификационе групе *Међународна сарадња* распоређена су на подгрупе по земљама/организацијама. Дописи, писма, извештаји, записници и билтени на српскохрватском, македонском језику који се односе на МГЖ налазе се унутар подгрупе *Сарадња СФРЈ са светским и регионалним економским организацијама – Сарадња са ОУН*. У питању је преписка Савезног комитета за рад и запошљавање са генералним секретаром ОУН, али и са Савезним

⁴⁹ Весна Ђокић, АЈ-578, *Савезни комитет за рад, здравство и социјалну заштиту 1978–1989 (1975-1989), сумарно-аналитички инвентар*, Архив Југославије, Београд, 2014, VIII, XVIII–XXV, 79-82.

⁵⁰ АЈ, 578-50-87, Одговори на упитник о остваривању током периода 1975–1978. године Светског плана акције усвојеног на Светској конференцији МГЖ, 1-2.

комитетом за здравство и социјалну заштиту, Савезном конференцијом ССРНЈ, те СИБ-ом. Поред тога, ту су записници са седница Југословенског одбора за МГЖ – ОУН 1975. и извештаји радних група (за координацију активности друштвено-политичких организација, за међународну активност и информативно-издавачку делатност) овог Одбора поводом обележавања МГЖ.⁵¹ Издвојили бисмо билтен из 1976. године (бр. 6) који садржи завршни извештај о раду Југословенског одбора за МГЖ усвојен на пленарној седници од 26. маја 1976. године. У њему су објављене и скраћене верзије извештаја републичких и покрајинских одбора за МГЖ, преглед међународних скупова на којим су учествовали представници Југославије, као и предлог за спровођење одлука Светске конференције и других скупова ОУН у току МГЖ.⁵² У документу се презентују мере и акције које су предузете за унапређење положаја жене у Југославији.⁵³

256

По укидању Секретаријата за рад и социјалну политику његове надлежности је, поред Комитета за рад и запошљавање, преузео Савезни комитет за здравство и социјалну заштиту. У његовом делокругу налазили су се развој здравствене заштите у Федерацији, питање заштите човекове средине, социјална и дечија заштита, питање равноправности мушкараца и жена итд. Значајну улогу Комитет је имао и у погледу међународне сарадње у области здравства и социјалне политике. Фонд је, као и претходна два, преузет 1992. године. Тренутно је у завршној фази сређивања.⁵⁴ Међуресурска радна група за Декаду ОУН за жене 1976–1985. одлукама СИБ-а од 8. јула 1976. и 16. јуна 1977. године основана је при овом Комитету, али се већина докумената о формирању и раду споменуте радне групе налази у фонду Савезни комитет за рад, здравство и социјалну заштиту (АЈ, 578).

Подстакнут обележавањем МГЖ, Савезни комитет за здравство и социјалну заштиту (1974–1978) иницирао је и финансирао израду студија о друштвеном положају жене у СФРЈ. Ангажован је Институт за социјалну политику у Београду са задатком да на основу постојећих истраживања представи основне проблеме са којима се сусреће процес еманципације жене у социјалистичкој Југославији, те спровођење начела равноправности полова и њихове друштвене једнакости. У фонду се налази мања количина докумената (елабората, билтена, белешки и сл.) на тему положаја жене (образовања, запослености, учешћа у политичком систему), заштите материнства и породице и унапређивања улоге жене у социјалистичком самоуправном друштву. Делимично се ради о материјалима (дупликатима) Одбора за рад, здравље и социјалну политику Савезног већа Скупштине СФРЈ.

⁵¹ Весна Ђокић, АЈ-577, *Савезни комитет за рад и запошљавање 1974–1978 (1973–1978), сумарно-аналитички инвентар*, Архив Југославије, Београд, 2014, XVII–XXII.

⁵² АЈ, 577-36-57.

⁵³ Исто, 3.

⁵⁴ Захваљујем колегиници Лидији Опојевлић Хофман што ми је скренула пажњу на ову тему, на уступљеним материјалима и дозволи да користим прелиминарну историјску белешку.

РЕЗИМЕ

Генерална скупштина ОУН прогласила је 1975. годину за Међународну годину жена. У Мексико Ситију одржана је Светска конференција жена, на којој су се окупиле представнице земаља Источног и Западног блока, као и ЗУР. Током Декаде ОУН за жене одржано је неколико међународних скупова. Тиме је формирана платформа за удруживање и сарадњу жена упркос класним, националним, расним, етничким и верским границама, блоковској подели света на капиталистичке и социјалистичке земље, односно земље у развоју. У фондовима Архива Југославије чувају се документи на основу којих је могуће реконструисати учествовање СФРЈ у обележавању МГЖ, односно Декаде. Они се налазе у оквиру фондова Савезни комитет за рад и запошљавање (АЈ, 577), Савезни комитет за рад, здравство и социјалну заштиту (АЈ, 578) и Савезни комитет за здравство и социјалну заштиту (АЈ, 582).

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА:

Извори

(НЕОБЈАВЉЕНА И ОБЈАВЉЕНА ГРАЂА, ЧАСОПИСИ)

Архив Југославије (АЈ):

- Фонд 577 – Савезни комитет за рад и запошљавање
- Фонд 578 – Савезни комитет за рад, здравство и социјалну заштиту
- Фонд 582 – Савезни комитет за здравство и социјалну заштиту
- Фонд 112 – Фото-архива Новинске агенције ТАНЈУГ
- *Zakon o ratifikaciji Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena*, Službeni list SFRJ 11, 1981. https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_ratifikaciji_konvencije_o_eliminisaniu_svih_oblika_diskriminacije_zena.html
- Sekretariat za informacije Skupštine SFRJ, *Enakopravnost, razvoj, mir. Izabrani dokumenti Združenih naroda, sprejeti v mednarodnem letu žensk – 1975*, Beograd, 1977.
- *Unesco and International Women's Year 1975*, Composed and printed in the workshop of Unesco
- *Жена данас* за 1975. годину

Литература

- Bogetić, Dragan. *Nesvrstanost kroz istoriju. Od ideje do pokreta*, Beograd, 2019.
- Bonfiglioli, Chiara. *The first UN World Conference on Women (1975) as a Cold War Encounter: Recovering Anti-Imperialist, Non-Aligned and Socialist Genealogies*, *Filozofija i društvo XXVII* (3), 2016, 521-541.
- Božinović, Neda. *Žensko pitanje u Srbiji u XIX i XX veku*, Beograd, 1996.
- Ghodsee, Kristen. *Revisiting the United Nations decade for women: feminism, capitalism and Cold War politics in the international women's movement*, *Women's Studies International Forum* 33, 2010, 3-12.
- Ghodsee, Kristen. *Rethinking State Socialist Mass Women's Organizations. The Committee of the Bulgarian Women's Movement and the United Nations Decade for Women 1975–1985*, *Journal of Women's History*, (24)4, Winter 2012, 49-73.
- Ghodsee, Kristen. *Second World, Second Sex – Socialist Women's Activism and Global Solidarity during the Cold War*, Durham & London, 2019.
- Гудац Додић, Вера, *Жена у социјализму: положај жене у Србији у другој половини 20. века*, Београд, 2006.

- Гудац Додић, Вера. *Конференција 'Друг-ца жена. Женско питање – нови приступ?' Транснационална секвенца у историји феминистичког покрета у Југославији. Традиција и трансформација. Транснационална искуства југословенске историје*, Институт за новију историју Србије, Београд, 2019, 243-265.
- Dobrivojević, Ivana. *Planiranje porodice u Jugoslaviji 1945–1974*, Istorija 20. veka, 2/216, 83-98.
- Korać, Ljubiša. *Organizacija federacije u socijalističkoj Jugoslaviji 1943–1978*, Zagreb, 1981.
- Olcott, Jocelyn, *International Women's Year. The Greatest Consciousness-Raising Event in History*, Oxford, 2017.
- Информативна средства Архива Југославије
- Ђокић, Весна. АЈ-577, *Савезни комитет за рад и запошљавање 1974–1978 (1973–1978), сумарно-аналитички инвентар*, Архив Југославије, Београд, 2014.
- Ђокић, Весна. АЈ-578, *Савезни комитет за рад, здравство и социјалну заштиту 1978–1989 (1975-1989), сумарно-аналитички инвентар*, Архив Југославије, Београд, 2015.
- Опојевлић, Хофман, Лидија. АЈ-582, *Савезни комитет за здравство и социјалну заштиту 1974–1978, прелиминарна историјска белешка*, Архив Југославије, Београд, 2020.

Svetlana STEFANOVIĆ, PhD

INTERNATIONAL WOMEN'S YEAR – THE UN 1975 IN FONDS OF THE ARCHIVES OF YUGOSLAVIA

Summary

The UN General Assembly declared year 1975 for International Women's Year. The first UN World Conference on Women was held in Mexico City where representatives of the Eastern and Western bloc gathered, so as representatives of the developing countries. During the United Nations Decade for Women several international meetings were held. With that the platform for association and cooperation of women was created despite class, national, racial, ethnic, or religious borders, and despite the Cold War's division of the world into capitalist and socialist countries, and developing countries. In the fonds of the Archives of Yugoslavia the documents based on which it is possible to reconstruct participation of the Socialist Republic of Yugoslavia in celebrating International Women's Year, i.e. Decade, are held. They are within the fonds of the Federal Committee for Work and Employment (AJ, 577), Federal Committee for Work, Health and Social Care (AJ, 578), and Federal Committee for Health and Social Care (AJ, 582).